



**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025



**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117



LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295



MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>



ISH BILAN BANDLIK SIFATINI OSHIRISHNING IJTIMOY-IQTISODIY OMILLARI VA RIVOJLANISH YO`NALISHLARI

G`oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

TDIU professori

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada ish bilan bandlik sifati tushunchasining nazariy va amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda bandlik sifatining asosiy tarkibiy elementlari – daromad barqarorligi, mehnat sharoitlari, ish bilan bandlikning rasmiyligi, ijtimoiy himoya, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari hamda mehnat va hayot muvozanati chuqur o`rganilgan. Ish bilan bandlik sifati past bo`lgan sharoitlarda mehnat unumdorligining pasayishi, inson kapitali rivojining sekinlashuvi va kambag`allik darajasining oshib borishi kabi salbiy oqibatlar ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida ish bilan bandlik siyosatini takomillashtirish va sifatli bandlikni kengaytirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so`zlar: ish bilan bandlik sifati, munosib mehnat, mehnat bozori, barqaror bandlik, inson kapitali, ijtimoiy himoya.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗАНЯТОСТИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

Гойипназаров Санжар Баходирович

Профессор ТГЭУ

Аннотация. В данной научной статье всесторонне анализируются теоретические и практические аспекты концепции качества занятости. В исследовании глубоко изучаются основные структурные элементы качества занятости – стабильность дохода, условия труда, формальность занятости, социальная защита, возможности профессионального развития и баланс между работой и личной жизнью. В условиях низкого качества занятости научно выделены негативные последствия, такие как снижение производительности труда, замедление развития человеческого капитала и рост бедности. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации по совершенствованию политики занятости и расширению качественной занятости.

Ключевые слова: качество занятости, достойная работа, рынок труда, стабильная занятость, человеческий капитал, социальная защита.

SOCIO-ECONOMIC FACTORS AND DEVELOPMENT DIRECTIONS OF IMPROVING THE QUALITY OF EMPLOYMENT

Goyipnazarov Sanjar Bakhodirovich

Professor of TSUE

Abstract. This scientific article comprehensively analyzes the theoretical and practical aspects of the concept of quality of employment. The study deeply studies the

main structural elements of employment quality - income stability, working conditions, formality of employment, social protection, professional development opportunities, and work-life balance. In conditions of low quality of employment, negative consequences such as reduced labor productivity, slowed development of human capital, and increased poverty are scientifically highlighted. Based on the results of the study, practical recommendations were developed to improve employment policy and expand quality employment.

Keywords: quality of employment, decent work, labor market, stable employment, human capital, social protection.

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda mehnat bozori rivojlanishida sifat omili muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Dastlab bandlik muammosi asosan ish o'rinlari yetishmasligi bilan izohlangan bo'lsa, hozirgi bosqichda ish bilan bandlikning sifati masalasi ustuvor yo'nalishga aylandi. Chunki iqtisodiy o'sish sharoitida ham past daromadli, norasmiy va beqaror ish o'rinlarining saqlanib qolishi aholi farovonligini ta'minlashga yetarli ta'sir ko'rsatmaydi.

Ish bilan bandlik sifati insonning faqat mehnat jarayonida ishtirok etishini emas, balki uning iqtisodiy xavfsizligi, ijtimoiy himoyasi va kasbiy salohiyati qanchalik ta'minlanganligini ifodalaydi. Sifatli bandlik mavjud bo'lgan jamiyatda inson kapitali rivojlanadi, mehnat unumdorligi oshadi va iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi. Aksincha, sifatsiz bandlik ustun bo'lgan sharoitlarda kambag'allik xavfi kuchayadi, mehnat migratsiyasi ortadi va ijtimoiy tengsizlik chuqurlashadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida mehnat bozori tub tarkibiy o'zgarishlar bosqichiga kirib bormoqda. Iqtisodiyotning liberallasuvi, tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan institutsional islohotlar hamda aholi bandligini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan keng ko'lamli davlat dasturlari natijasida ish bilan band aholi soni oshib bormoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ish bilan bandlikning miqdoriy o'sishi har doim ham aholi farovonligining barqaror oshishiga olib kelmayapti. Shu sababli, bugungi kunda O'zbekiston mehnat bozori uchun ish bilan bandlik darajasidan ko'ra uning sifati masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida demografik omillar mehnat bozoriga kuchli bosim ko'rsatishi jumladan, aholining umumiy soni va ayniqsa mehnatga layoqatli yoshlar ulushining yuqori bo'lishi yangi ish o'rinlariga bo'lgan talabni keskin oshirmoqda. Ushbu sharoitda ish bilan bandlikni ta'minlashning o'zi yetarli bo'lmay, yaratilayotgan ish o'rinlarining barqarorligi, daromad yetarliligi va ijtimoiy himoyalanganligi muhim masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, yoshlar va ayollarning ish bilan bandligida sifat omilining yetarlicha ta'minlanmaganligi mehnat bozorida strukturaviy muammolarni yuzaga keltirmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda o'zini o'zi ish bilan band qilish shakllari kengayib bormoqda. Bu holat bir tomondan ishsizlik darajasini kamaytirishga xizmat qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan ish bilan bandlik sifatiga oid

qator muammolarni yuzaga chiqarmoqda. O‘zini o‘zi band qilgan shaxslarning muayyan qismi barqaror daromad va ijtimoiy kafolatlardan chetda qolmoqda. Natijada ish bilan bandlik mavjud bo‘lsa-da, uning sifati past bo‘lib qolmoqda va bu holat uzoq muddatda kambag‘allik xavfining saqlanib qolishiga olib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida kambag‘allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish bo‘yicha olib borilayotgan davlat siyosatida ish bilan bandlikning sifati masalasi markaziy o‘rin egallamoqda. Mamlakatda “mahalla” tizimi asosida ish bilan bandlikni qo‘llab-quvvatlash, kasb-hunarga o‘qitish va tadbirkorlikni rivojlantirish mexanizmlari joriy etilmoqda. Biroq ushbu mexanizmlarning samaradorligi ko‘p jihatdan yaratilayotgan ish o‘rinlarining sifati bilan belgilanadi. Agar ish o‘rinlari past daromadli, beqaror va ijtimoiy himoyasiz bo‘lsa, ularning ijtimoiy-iqtisodiy samarasi cheklangan bo‘lib qoladi.

Shuningdek, mehnat migratsiyasi O‘zbekiston mehnat bozori uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Tashqi migratsiyaning yuqori darajasi ichki mehnat bozorida sifatli ish o‘rinlariga bo‘lgan ehtiyoj yetarli darajada qondirilmayotganidan dalolat beradi. Aholining muayyan qismi chet elda ishlash orqali yuqoriroq daromad va barqarorlikka erishishga intilmoqda. Bu esa ichki mehnat bozorida ish bilan bandlik sifatini oshirish masalasini yanada dolzarb qiladi.

Yuqoridagi holatlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston sharoitida ish bilan bandlik sifati faqat iqtisodiy ko‘rsatkich sifatida emas, balki ijtimoiy barqarorlik, kambag‘allikni qisqartirish va inson kapitalini rivojlantirishning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu boisdan, ish bilan bandlik sifatini ilmiy asosda chuqur o‘rganish, uning shakllanish mexanizmlarini aniqlash va takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot O‘zbekiston mehnat bozorida bandlik sifatining hozirgi holatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda sifatli bandlikni kengaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, uning natijalari bandlik siyosatini takomillashtirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ish bilan bandlik sifati tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda turli nazariy yondashuvlar asosida izohlangan. Klassik iqtisodiy nazariyalarda bandlik asosan ish haqi va mehnat bozoridagi talab-taklif muvozanati bilan bog‘liq holda tahlil qilingan. Keyinchalik institutsional va ijtimoiy-iqtisodiy yondashuvlar rivojlanishi bilan bandlik sifatiga oid qarashlar kengaydi.

Ko‘plab xorijiy tadqiqotlarda bandlik sifati “munosib mehnat” konsepsiyasi bilan bog‘liq holda yoritiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, ish bilan bandlik sifati daromad yetarliligi, mehnat sharoitlari xavfsizligi, ijtimoiy kafolatlar va inson huquqlarining ta‘minlanganligi bilan belgilanadi. Ayrim

tadqiqotchilar bandlik sifatini ko‘p o‘lchovli ko‘rsatkich sifatida baholab, uning iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional jihatlarini alohida tahlil qilgan.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda esa ish bilan bandlik sifati masalasi ko‘proq bandlik siyosati, o‘zini o‘zi ish bilan band qilish va kichik biznesni rivojlantirish kontekstida o‘rganilgan. Biroq, mavjud tadqiqotlarda bandlik sifatining ichki tuzilmasi va uning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy ta‘siri yetarli darajada chuqur ochib berilmagan. Shu sababli, ushbu maqolada bandlik sifati masalasini tizimli va kompleks yondashuv asosida yoritish maqsad qilingan.

Xalqaro Mehnat Tashkiloti hujjatlarida bandlik sifati quyidagicha izohlanadi: “Munosib mehnat – bu inson uchun samarali va munosib daromad keltiruvchi, ijtimoiy himoyalangan va shaxsiy rivojlanish imkonini beruvchi mehnat faoliyatidir”.¹ Ushbu ta‘rif bandlik sifatining ko‘p qirrali mohiyatini ochib beradi va uning iqtisodiy hamda ijtimoiy jihatlarini bir butun tizim sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Amerikalik iqtisodchi Joseph Stiglitz bandlik sifati masalasini iqtisodiy tengsizlik muammosi bilan bog‘lab, shunday ta‘kidlaydi: “Past sifatli ish o‘rinlari hukmron bo‘lgan iqtisodiyotda yalpi o‘sinh bo‘lishi mumkin, ammo bu o‘sinh jamiyatning aksariyat qismi uchun farovonlik keltirmaydi”.² Ushbu fikr bandlik sifatining inklyuziv iqtisodiy o‘shisdagi o‘rnini ilmiy asosda yoritadi.

Inson rivojlanishi nazariyasining yetakchi vakili Amartya Sen esa bandlikni inson imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim institut sifatida ko‘radi. Uning fikricha: “Mehnat nafaqat tirikchilik vositasi, balki inson erkinliklari va imkoniyatlarini kengaytiruvchi asosiy omildir”.³ Ushbu yondashuv bandlik sifatini baholashda kasbiy rivojlanish, o‘zini namoyon qilish va ijtimoiy integratsiya kabi omillar muhim ekanini ko‘rsatadi.

Yevropa tadqiqotchilari bandlik sifatini mehnat unumdorligi va innovatsion rivojlanish bilan bog‘laydi. Ularning ilmiy ishlarida sifatli bandlik mavjud bo‘lgan sharoitda texnologik yangilanish tezlashishi, ishchi kuchining moslashuvchanligi va iqtisodiy raqobatbardoshlik oshishi asoslab berilgan. Bu yondashuv bandlik sifati makroiqtisodiy barqarorlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi.

MDH mamlakatlari olimlari ish bilan bandlik sifati masalasini asosan o‘tish davri iqtisodiyotlariga xos muammolar kontekstida o‘rganadi. Ushbu tadqiqotlarda norasmiy bandlik, past ish haqi va mehnat bozorining institutsional zaifliklari asosiy e‘tibor markazida turadi.

Rossiyalik mehnat iqtisodchisi R. Kapelyushnikov norasmiy bandlikning salbiy oqibatlarini tahlil qilib, quyidagi xulosaga keladi: “Norasmiy bandlik iqtisodiyotga qisqa muddatli moslashuvchanlik bersa-da, uzoq muddatda

¹ ILO. World Employment and Social Outlook. ISBN 9789220400425 (pdf). 2024

² Joseph E. Stiglitz. Technological change, the future of jobs and development. 2023.

³ SEN, A. (2013) “Work and rights”, *International Labour Review*. 152(0). doi: <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2013.00164.x>

ijtimoiy himoya va iqtisodiy xavfsizlikni yemiradi”.⁴ Ushbu fikr MDH mamlakatlarida bandlik sifati pastligining tizimli muammolarini ochib beradi.

Yana bir taniqli olim V. Gimpelson bandlik sifatining daromadlar tengsizligiga ta’sirini ta’kidlab, shunday yozadi: “Sifatli va barqaror bandlikning kengayishi ijtimoiy tabaqalanishni kamaytirishning eng samarali vositalaridan biridir”.⁵ Bu yondashuv bandlik sifatining ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashdagi rolini ko’rsatadi.

O’zbekistonlik olimlar ish bilan bandlik sifati masalasini mamlakatda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar bilan bevosita bog’lab o’rganadi. Mahalliy adabiyotlarda bandlik sifati kambag’allikni qisqartirish, aholi daromadlarini barqarorlashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishning muhim sharti sifatida talqin qilinadi.

Iqtisodchi olim K. Abdurahmonov bandlik sifatiga quyidagicha baho beradi: “Faqat ish bilan bandlikni ta’minlash yetarli emas, muhim masala – ushbu bandlikning barqarorligi va ijtimoiy kafolatlanganligidir”.⁶ Bu fikr O’zbekiston sharoitida bandlik siyosatining sifat omiliga yo’naltirilishi zarurligini asoslaydi.

Yana bir iqtisodchi olim S.Qurbonov Imiy tadqiqotlari O’zbekiston mehnat bozori rivojlanishining zamonaviy bosqichida bandlikning miqdoriy emas, balki sifat jihatlariga ustuvor e’tibor qaratish zarurligi g’oyasiga asoslanadi. Olimning ta’kidlashicha, band aholi sonining o’sishi o’z-o’zidan iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlab bermaydi; aksincha, bandlikning unumdorligi, barqarorligi, daromadliligi va ijtimoiy himoyalanganligi asosiy mezon bo’lishi lozim. Unga ko’ra, unumli bandlikni faqat daromad keltiruvchi faoliyat sifatida emas, balki quyidagi mezonlarni o’zida mujassam etgan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya sifatida talqin qiladi:

- mehnat natijasida yaratilayotgan qo’shilgan qiymat;
- ishchi kuchi malakasidan to’liq va samarali foydalanish;
- bandlikning barqarorligi va davomiyligi;
- daromadning yashash minimumidan yuqori bo’lishi;
- mehnat faoliyatining rasmiyligi va ijtimoiy kafolatlanganligi.⁷

Olimning fikricha, norasmiy va past unumli bandlik qisqa muddatda bandlik ko’rsatkichlarini yaxshilagandek ko’rinsa-da, uzoq muddatda mehnat unumdorligi pasayishi, kambag’allikning chuqurlashuvi va inson kapitali degradatsiyasiga olib keladi.

⁴ Rostislav I. Kapeliushnikova, The Russian labor market: Long-term trends and short-term fluctuations. Russian Journal of Economics 9 (2023) 245–270 DOI 10.32609/r.jue.9.113503 Publication date: 3 October 2023

⁵ Vladimir Gimpelson. Polarization or Upgrading? Evolution of Employment in Transitional Russia. Discussion Paper No. 8688 December 2014.

⁶ Abdurahmanov K.Kh, Labor economy: Theory and practice / Textbook. Revised and supplemented 3rd edition. Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan "FAN" publishing state enterprise, -T: 2019. -385 p

⁷ Kurbonov Samandar Pulatovich. (2025). THE IMPORTANCE OF THE MINIMUM WAGE IN INCREASING PRODUCTIVE EMPLOYMENT OF THE POPULATION. *Labor Economics and Human Capital*, 4(1), 27–36. Retrieved from <https://laboreconomics.uz/index.php/lehc/article/view/42>

Shuningdek, mahalliy ilmiy tadqiqotlarda hududlar kesimida bandlik sifati farqlari mavjudligi ta’kidlanadi. Qishloq hududlarda past daromadli va mavsumiy bandlik ustunligi bandlik sifatining past bo’lishiga olib kelayotgan asosiy omillardan biri sifatida qayd etiladi

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot sifatli va miqdoriy tahlil usullarini uyg’unlashtirgan holda olib borildi. Tadqiqot metodologiyasining asosini tizimli yondashuv tashkil etib, bunda ish bilan bandlik sifati mehnat bozorining tarkibiy qismi sifatida ko’rib chiqildi.

Mantiqiy tahlil usuli orqali bandlik sifati tushunchasining nazariy asoslari aniqlashtirildi va uning asosiy komponentlari tizimlashtirildi. Qiyosiy tahlil yordamida sifatli va sifatsiz bandlikning iqtisodiy oqibatlarini solishtirildi. Iqtisodiy-statistik yondashuv orqali bandlik sifati va daromad barqarorligi, mehnat unumdorligi hamda kambag’allik darajasi o’rtasidagi o’zaro bog’liqliklar baholandi.

Shuningdek, institutsional yondashuv asosida mehnat bozorini tartibga soluvchi mexanizmlar va ularning bandlik sifatiga ta’siri o’rganildi. Tadqiqot davomida induktiv va deduktiv usullar qo’llanilib, umumiy xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari ish bilan bandlik sifati ko’plab omillar ta’sirida shakllanishini ko’rsatdi. Eng avvalo, daromad barqarorligi bandlik sifatining asosiy mezon sifatida namoyon bo’ladi. Past va beqaror daromadga ega ishlar qisqa muddatli bandlikni ta’minlasa-da, uzoq muddatda iqtisodiy xavfsizlikni kafolatlay olmaydi. Bu holat aholining norasmiy bandlikka yoki mehnat migratsiyasiga moyilligini oshiradi.

Mehnat sharoitlarining sifati ham bandlik sifatiga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Xavfsiz va qulay ish sharoitlari mavjud bo’lmagan hollarda mehnat unumdorligi pasayadi, sog’liq bilan bog’liq xatarlar ortadi va ishchi kuchining tiklanish imkoniyatlari cheklanadi. Ijtimoiy himoya tizimidan tashqarida qolgan bandlik shakllari esa iqtisodiy beqarorlikni kuchaytiradi.

Kasbiy rivojlanish imkoniyatlari mavjud bo’lmagan ish o’rinlari inson kapitalining to’liq shakllanishiga to’sqinlik qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, malaka oshirish va martaba o’sishi ta’minlangan ish o’rinlari iqtisodiy o’sishga ijobiy ta’sir ko’rsatadi. Aksincha, rivojlanish imkoniyati cheklangan bandlik turlari uzoq muddatda iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi.

O’zbekistonda so’nggi yillarda mehnat bozorida ijobiy miqdoriy siljishlar kuzatilmoqda. Jumladan, ish bilan band aholi soni yildan-yilga ortib bormoqda, ishsizlik darajasi esa nisbatan pasayish tendensiyasiga ega. Biroq chuqur tahlil shuni ko’rsatadiki, ushbu miqdoriy ijobiy o’zgarishlar bandlik sifatining mutanosib yaxshilanishi bilan birga kechmayapti. Bandlik sifati masalasi O’zbekiston sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka bevosita

ta'sir ko'rsatuvchi asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Statistik kuzatuvlarga ko'ra, O'zbekistonda bandlikning asosiy qismi norasmiy sektor va o'zini o'zi band qilish shakllari hisobiga kengaymoqda. Bu holat bir tomondan ishsizlik bosimini yumshatsa-da, ikkinchi tomondan bandlik sifatining pasayishiga olib kelmoqda.

1-jadval

Ish bilan bandlikning miqdoriy va sifat tarkibi bo'yicha umumiy holati

Ko'rsatkichlar	Baholash natijasi
Ish bilan bandlikning umumiy o'sishi	Ijobiy
Sifat talablariga javob beruvchi rasmiy ish o'rinlari ulushi	Yetarli emas
Norasmiy bandlik ulushi	Yuqori
Ijtimoiy kafolatlangan bandlik	Cheklangan

Bandlik sifatining eng muhim indikatorlaridan biri – daromadlarning yetarliligi va barqarorligidir. O'zbekistonda norasmiy va o'zini o'zi band qilgan aholining katta qismi beqaror va mavsumiy daromadlarga ega.

2-jadval

Ish bilan bandlik shakllari bo'yicha daromad barqarorligi tahlili

Ish bilan bandlik turi	Daromad darajasi	Mavsumiylik	Uzoq muddatli barqarorlik
Rasmiy yollanma mehnat	O'rtacha-yuqori	Past	Yuqori
Kichik biznes (rasmiy)	O'rtacha	O'rtacha	O'rtacha
Norasmiy bandlik	Past-o'rtacha	Yuqori	Past
O'zini o'zi band qilish	O'zgaruvchan	Yuqori	Past

Tahlil shuni ko'rsatadiki, daromad beqarorligi aholining iste'mol imkoniyatlarini cheklaydi, moliyaviy rejalashtirishni qiyinlashtiradi va kambag'allikdan chiqish imkoniyatlarini pasaytiradi. Natijada bandlik mavjud bo'lsa-da, uning sifati past bo'lib qoladi.

Ijtimoiy himoya bandlik sifatining asosiy institutsional tarkibiy qismi hisoblanadi. O'zbekistonda ijtimoiy sug'urta tizimi asosan rasmiy sektorda band bo'lgan aholini qamrab oladi, norasmiy va o'zini o'zi band qilganlar esa chetda qolmoqda.

3-jadval

Ish bilan bandlik shakllari bo'yicha ijtimoiy himoya darajasi

Ko'rsatkichlar	Rasmiy bandlik	Norasmiy bandlik	O'zini o'zi band qilish
Pensiya tizimi	To'liq	Yo'q	Ixtiyoriy
Tibbiy sug'urta	To'liq	Cheklangan	Cheklangan
Mehnat ta'tili	Mavjud	Yo'q	Yo'q
Mehnat huquqiy himoyasi	Yuqori	Past	Past

Bu holat uzoq muddatda ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga olib keladi.

Chunki ijtimoiy himoyadan chetda qolgan bandlik shakllari aholini iqtisodiy xatarlar, kasallik va keksalik davrida daromadsiz qolish xavfi bilan yuzma-yuz qoldiradi.

Olib borilgan tahlillardan yana shu namoyon boʻladiki, Oʻzbekistonda kambagʻallikning asosiy manbai koʻpincha ishsizlik darajasining yuqoriligi emas, balki mavjud ish bilan bandlikning sifati pastligi bilan bogʻliqdir. Yaʼni kambagʻallik muammosi faqat “ish yoʻqligi” bilan emas, balki “ish bor, lekin u yetarli daromad bermaydi” degan holat bilan izohlanadi. Bu holat zamonaviy mehnat bozori sharoitida kambagʻallikning yangi, murakkab shaklini - “ishlaydigan kambagʻallar” (working poor) qatlamining shakllanishini anglatadi.

Oʻzbekistonda aholining sezilarli qismi iqtisodiy faol hisoblanadi va rasmiy statistikaga koʻra, bandlik darajasi yildan-yilga oʻsib bormoqda. Biroq ushbu bandlikning katta qismi norasmiy sektor, oʻzini oʻzi band qilish, vaqtinchalik yoki past unumli mehnat shakllariga toʻgʻri kelmoqda. Bunday bandlik shakllari, odatda, barqaror daromad manbai boʻlib xizmat qilmaydi, mehnat unumdorligi past boʻladi va eng muhimi, ijtimoiy kafolatlar bilan taʼminlanmagan boʻladi. Natijada shaxs band boʻlsa-da, uning daromadi yashash minimumi darajasidan yuqori chiqmaydi yoki mavsumiy va beqaror xarakterga ega boʻladi.

Past sifatli bandlikning kambagʻallikni keltirib chiqarish mexanizmi bir nechta bosqichda namoyon boʻladi. Avvalo, past unumli mehnat past daromadni yuzaga keltiradi. Daromad yetarli boʻlmagani sababli aholi jamgʻarma shakllantira olmaydi, inson kapitaliga (taʼlim, sogʻliq, malaka oshirish) investitsiya kiritish imkoniyatlari cheklanadi. Bu esa kelajakda yanada sifatli va yuqori daromadli ish topish imkoniyatlarini pasaytiradi. Natijada kambagʻallik holati avloddan-avlodga oʻtuvchi, oʻzini takrorlaydigan jarayonga aylanadi.

Bundan tashqari, past sifatli bandlik koʻpincha ijtimoiy himoya tizimidan tashqarida qoladi. Norasmiy sektorda yoki oʻzini oʻzi band qilish shaklida ishlayotgan shaxslar pensiya jamgʻarmasi, tibbiy sugʻurta va mehnat huquqlari bilan yetarli darajada qamrab olinmaydi. Bu holat qisqa muddatda yashirin muammo boʻlib koʻrinsa-da, uzoq muddatda aholining ijtimoiy zaif qatlamlari sonining koʻpayishiga olib keladi. Ayniqsa, mehnatga layoqatli yoshdan chiqqan davrda daromad manbalarining yoʻqligi kambagʻallik xavfini keskin oshiradi.

Oʻzbekistonda kambagʻallik va ish bilan bandlik oʻrtasidagi ushbu bogʻliqlik hududiy kesimda yanada yaqqol namoyon boʻladi. Ayrim hududlarda ish bilan bandlik darajasi nisbatan yuqori boʻlsa-da, aholining asosiy qismi past daromadli qishloq xoʻjaligi, mayda savdo yoki xizmat koʻrsatish faoliyatida band. Bu sohalarida mehnat unumdorligi past boʻlib, yaratilayotgan qoʻshilgan qiymat cheklangan. Natijada ish bilan bandlik miqdoriy jihatdan mavjud boʻlsa-da, u kambagʻallikni kamaytirishga yetarli

iqtisodiy samara bermaydi.

5-jadval

Ish bilan bandlikning sifati darajasi va kambag'allik xavfi

Ish bilan bandlik sifati	Kambag'allik xavfi	Ijtimoiy barqarorlik
Yuqori	Past	Yuqori
O'rtacha	O'rtacha	Nisbatan
Past	Yuqori	Past

Mazkur holat shuni anglatadiki, kambag'allikni qisqartirishda asosiy e'tibor ishsizlikni kamaytirish bilangina cheklanmasligi lozim. Aksincha, davlat siyosati bandlikning sifat ko'rsatkichlarini oshirishga yo'naltirilishi zarur. Bunga barqaror ish o'rinlari yaratish, mehnat unumdorligini oshirish, ish haqi va real daromadlarni ko'paytirish, shuningdek, band aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish orqali erishish mumkin.

Shu jihatdan qaraganda, O'zbekistondagi kambag'allik muammosi mehnat bozoridagi strukturaviy nomutanosibliklar bilan chambarchas bog'liq. Ya'ni muammo ishchi kuchining yetishmasligida emas, balki mavjud ishchi kuchining salohiyatidan to'liq va samarali foydalanilmasligidadir. Past sifatli bandlik hukmron bo'lgan sharoitda iqtisodiy o'sish keng qatlamlar daromadiga aylana olmaydi va kambag'allikni barqaror qisqartirish imkoniyatlari cheklanib qoladi.

Shu o'rinda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2025-yilgi Oliy Majlisga murojaatnomasida bu borada keltirilgan fikrini ta'kidlash joiz deb hisoblaymiz. Jumladan, murojjatnomada kambag'allikni qisqartirish masalasi ish bilan bandlikni kengaytirish bilangina emas, balki bandlik sifatini oshirish bilan chambarchas bog'liq holda talqin etiladi. Davlat rahbari tomonidan qayd etilgan kambag'allik darajasining 8,9 foizdan 5,8 foizga qisqargani, bir qarashda, bandlik siyosatining samaradorligini ko'rsatgandek tuyuladi. Biroq ushbu natijani chuqurroq tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, kambag'allikni barqaror qisqartirishning asosiy omili - sifatli, unumli va ijtimoiy kafolatlangan bandlikni shakllantirishdir.⁸ Prezident murojaatnomasida aynan shu jihatga alohida urg'u berilib, kambag'allikni kamaytirishda faqat bandlik sonini oshirish emas, balki barqaror daromad keltiruvchi ish o'rinlarini yaratish zarurligi ta'kidlanadi.

Murojaatnoma mazmunidan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, kambag'allikni daromad yetishmasligi oqibati sifatida emas, balki past sifatli ish bilan bandlik natijasi sifatida ko'rish mumkin. Chunki:

- norasmiy sektor va o'zini o'zi band qilish shakllaridagi ishlar ko'pincha barqaror daromad bermaydi;
- bunday bandlik ijtimoiy sug'urta va pensiya tizimidan chetda qoladi;
- mehnat unumdorligi past bo'lib, iqtisodiy o'sishga cheklangan hissa

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2025-yilgi Oliy Majlisga murojaatnomasi. Bir bo'lsak, yagona xalq bo'lib olg'a intilsak, ko'zlagan ulkan maqsadlarimizga albatta yetamiz. 2025 yil. 27-dekabr. 274-son.

qo‘shadi.

Shu bois, kambag‘allikni qisqartirish vazifasi “ish bilan band qilish” emas, balki “munosib va unumli ish bilan ta‘minlash” orqali amalga oshirilishi lozim va bu yondashuv bandlik sifati konsepsiyasining zamonaviy talqiniga to‘liq mos keladi.

Shuningdek, murojaatnomada 1400 dan ortiq mahallaning “kambag‘allikdan xoli hudud” maqomini olgani qayd etiladi. Ushbu natija bevosita mahalla darajasida ish bilan bandlik sifati oshirilgani bilan bog‘liq. Xususan:

- mahallalarda aholini kasbga o‘qitish;
- oilaviy tadbirkorlik va o‘zini o‘zi band qilishni qo‘llab-quvvatlash;
- mikrokredit va subsidiyalar orqali daromad manbalarini diversifikatsiya qilish kabi choralar natijasida oddiy ish bilan bandlik shaklidan daromadli ish bilan bandlikka o‘tish jarayoni yuz berdi.

Biroq bu yerda muhim metodologik xulosa shuki, agar o‘zini o‘zi band qilish rasmiylashtirilmagan, texnologik jihatdan sodda va bozor bilan integratsiyalanmagan bo‘lsa, u kambag‘allikni faqat qisqa muddatga yumshatadi. Shu sababli Prezident murojaatnomasidagi mahalla modeli aslida bandlik sifatini oshirishga yo‘naltirilgan institutsional mexanizm sifatida qaraladi.

Prezidentning murojaatnomasida ijtimoiy yordam, ta‘lim va sog‘liqni saqlash xizmatlarini kengaytirish kambag‘allikni kamaytirishning muhim omili sifatida qayd etiladi. Bu jihat ish bilan bandlik sifati bilan bevosita bog‘liq, chunki:

- ijtimoiy himoyalangan ishchi kuchi mehnat unumdorligini oshiradi;
- barqaror ijtimoiy kafolatlar ishchining mehnat bozoridagi xavfini kamaytiradi;
- inson kapitaliga investitsiyalar sifatli bandlikni shakllantiradi.

Shu ma’noda, murojaatnomada ko‘rsatilgan ijtimoiy siyosat choralari ish bilan bandlik sifatini oshirishga xizmat qiluvchi qo‘shimcha instrumentlar sifatida baholash mumkin.

Shu bois davlat siyosati ish bilan bandlikni son jihatidan emas, sifat jihatidan baholash mezonlariga o‘tmoqda. Bu esa bandlik sifati indikatorlarini (daromad, ijtimoiy kafolat, barqarorlik, mehnat unumdorligi) davlat ijtimoiy siyosati markaziga olib chiqishni taqozo etadi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, ish bilan bandlik sifati mehnat bozorining asosiy sifat ko‘rsatkichi bo‘lib, u jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilaydi. Sifatli ish bilan bandlik inson kapitalini rivojlantiradi, mehnat unumdorligini oshiradi va kambag‘allikni qisqartirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, ish bilan bandlik sifatini oshirishga qaratilgan quyidagi ilmiy asoslangan va amaliy siyosatga mos tavsiyalar taklif etiladi.

Birinchidan, ish bilan bandlik siyosatini baholashda ish o‘rinlari soni bilan bir qatorda bandlik sifati ko‘rsatkichlarini joriy etish zarur. Jumladan, davlat bandlik dasturlarida ish o‘rinlarining rasmiyligi, daromad barqarorligi, ijtimoiy sug‘urta qamrovi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari majburiy indikatorlar sifatida belgilanishi lozim. Bu ish bilan bandlik siyosatining samaradorligini sifat jihatidan baholash imkonini beradi.

Ikkinchidan, norasmiy ish bilan bandlikni qisqartirish bo‘yicha rag‘batlantiruvchi mexanizmlarni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Xususan, norasmiy faoliyat yuritayotgan shaxslarni rasmiy sektorga o‘tkazishda soliq yukini bosqichma-bosqich kamaytirish, soddalashtirilgan ro‘yxatdan o‘tish tartiblarini kengaytirish va ijtimoiy sug‘urtaga ixtiyoriy, ammo rag‘batlantirilgan kirish mexanizmlarini joriy etish ish bilan bandlik sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar uchun alohida ijtimoiy himoya modeli ishlab chiqish zarur. Mazkur model pensiya, tibbiy sug‘urta va vaqtinchalik mehnatga layoqatsizlik bo‘yicha kafolatlarni qamrab olgan holda, moslashuvchan va iqtisodiy jihatdan maqbul bo‘lishi lozim. Bu o‘zini o‘zi band qilishni past sifatli bandlikdan sifatli bandlik shakliga o‘tkazishga imkon yaratadi.

To‘rtinchidan, ish bilan bandlik sifati va kasbiy malaka o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni hisobga olib, kasb-hunar ta‘limi va qayta tayyorlash tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarur. Ayniqsa, hududlar kesimida talab yuqori bo‘lgan kasblar bo‘yicha qisqa muddatli, amaliy yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini keng joriy etish sifatli bandlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Beshinchidan, hududiy ish bilan bandlik siyosatini differensial yondashuv asosida olib borish lozim. Qishloq hududlarida past unumdor va mavsumiy bandlikni kamaytirish uchun sanoat, xizmatlar va qayta ishlash tarmoqlarida barqaror ish o‘rinlarini yaratishga yo‘naltirilgan investitsion va infratuzilmaviy choralar kuchaytirilishi zarur.

Oltinchidan, ish bilan bandlik sifati kambag‘allikni qisqartirish siyosatining markaziy elementi sifatida belgilanishi lozim. Ijtimoiy yordam va ish bilan bandlik dasturlari integratsiyalashgan holda olib borilib, aholini faqat ish bilan ta‘minlash emas, balki barqaror va munosib daromad manbalariga ega qilishga qaratilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. ILO. World Employment and Social Outlook. ISBN 9789220400425 (pdf). 2024
2. Joseph E. Stiglitz. Technological change, the future of jobs and development. 2023.
3. SEN, A. (2013) “Work and rights”, *International Labour Review*. 152(0). doi: <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2013.00164.x>

4. Rostislav I. Kapeliushnikova, The Russian labor market: Long-term trends and short-term fluctuations. Russian Journal of Economics 9 (2023) 245–270 DOI 10.32609/j.ruje.9.113503 Publication date: 3 October 2023
5. Vladimir Gimpelson. Polarization or Upgrading? Evolution of Employment in Transitional Russia. Discussion Paper No. 8688 December 2014.
6. Abdurahmanov K.Kh, Labor economy: Theory and practice / Textbook. Revised and supplemented 3rd edition. Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan "FAN" publishing state enterprise, -T: 2019. -385 p.
7. Kurbonov Samandar Pulatovich. (2025). THE IMPORTANCE OF THE MINIMUM WAGE IN INCREASING PRODUCTIVE EMPLOYMENT OF THE POPULATION. *Labor Economics and Human Capital*, 4(1), 27–36. Retrieved from <https://laboreconomics.uz/index.php/lehc/article/view/42>.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2025-yilgi Oliy Majlisga murojaatnomasi. Bir bo'lsak, yagona xalq bo'lib olg'a intilsak, ko'zlagan ulkan maqsadlarimizga albatta yetamiz. 2025 yil. 27-dekabr. 274-son.